

ANDRZEJ URBISZ

Katedra Botaniki Systematycznej
Uniwersytet Śląski
40-032 Katowice, ul. Jagiellońska 28

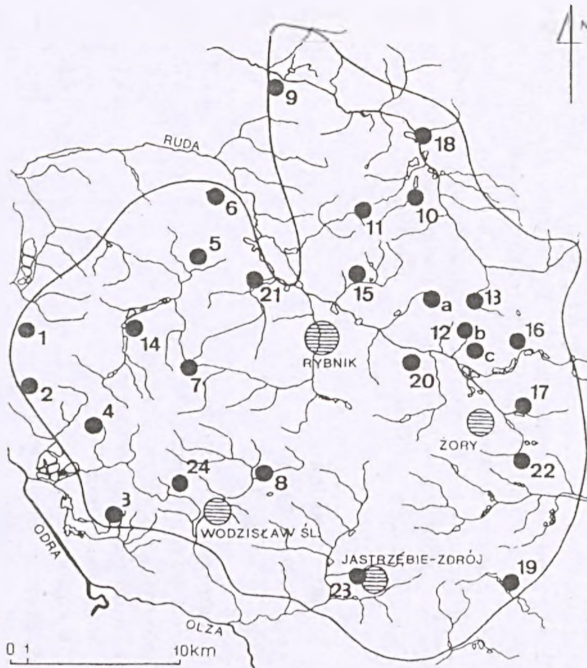
Tereny o szczególnych walorach florystycznych na Płaskowyżu Rybnickim

Badania florystyczne na terenie Płaskowyżu Rybnickiego w XIX wieku prowadzili botanicy niemieccy (Fiek 1881, Schube 1903), a następnie polscy (Czudek 1929, Kozłowska 1936). Obecnie kontynuują je floryści z ośrodków botanicznych Katowic, Opola i Wrocławia. Niedawno została opracowana monografia florystyczna Płaskowyżu Rybnickiego (Urbisz z 1996), na podstawie której podano poniższy wykaz zlokalizowanych na tym terenie obszarów, zasługujących na szczególną ochronę.

Charakterystyka badanego obszaru

Płaskowyż Rybnicki stanowi południowo-zachodnią część Wyżyny Śląskiej, o powierzchni ok. 960 km² (Kondracki 1988). Jest to teren łagodnie pofałdowany, wzniesiony średnio 260–280 m n.p.m., położony na głównym wododziale górnych odcinków Wisły i Odry.

W obrębie Płaskowyżu Rybnickiego położona jest większa część powołanego w listopadzie 1993 roku na mocy decyzji wojewody katowickiego Parku Krajobrazowego „Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich” (PK CKKRW) o powierzchni 443,5 km². Park położony jest w zachodniej części województwa śląskiego, od linii Orzesze–Woszczyce–Żory na wschodzie, po Dolinę Odry w Kotlinie Raciborskiej na zachodzie. Występuje tu szereg wartości botanicznych (Rostański 1994, Urbisz 1996), na które

Ryc. 1. Rozmieszczenie terenów o szczególnych walorach florystycznych na Płaskowyżu Rybnickim (numery obszarów – patrz tab. 1). – Localization of the areas of special floristical values on the Rybnik Plateau (For numbers of areas – see table 1)

składają się: gatunki roślin prawnie chronione, drzewa pomnikowe, a także obiekty zasługujące na ochronę rezerwatową.

Niniejsza praca zawiera opis najcenniejszych z punktu widzenia przyrodniczego terenów na Płaskowyżu Rybnickim (tab. 1), wraz z ich lokalizacją (ryc. 1). Dla każdego obiektu podano wykaz gatunków oraz informacje dotyczące ich ochrony prawnej, zagrożenia w skali kraju (Zarzycki i in. 1992) i województwa śląskiego (Bernacki i in. 2000) oraz przynależności do gatunków górskich występujących na niżu (Zając 1996). W tabeli zostały wymienione również gatunki, które nie należą do żadnej z tych kategorii, a są rzadkie lub zagrożone jedynie w skali

Tab. 1. Charakterystyka terenów o szczególnych walorach florystycznych, zlokalizowanych na Płaskowyżu Rybnickim. – Characteristics of valuable floristic areas in the Rybnik Plateau

Objaśnienia (Explanations):

O – ochrona prawna (legal protection): S – ścisła (strictly protected), C – częściowa (partly protected); Cl – kategorie zagrożenia w Polsce (degree of threat in Poland): E – wymierające (endangered), V – narażone (vulnerable), R – rzadkie (rare); Rl – kategorie zagrożenia w województwie śląskim (degree of threat in Silesia voivodship): CE – krytycznie zagrożone (critically endangered), EN – zagrożone (endangered), VU – narażone (vulnerable), LR – gatunki niskiego ryzyka (lower risk species), DD – gatunki o niewystarczających danych (data deficient); G – gatunki górskie (mountain species): O – ogólnogórskie (multizone mountain), P – podgórskie (submontane), R – reglowe (montane); Nazwiska autorów (Author's names): Cab. – Cabata, Cel. – Celiński, Do. – Domański, Krot. – Krotoski, Soj. – Sojka, St. – Stebel

Nr No.	Opis terenu Description of the area	Nazwa gatunku Species name	O	Cl	Rl	G
1	2	3	4	5	6	7
1.	Las komunalny „Obora”, zlokalizowany ok. 1,5 km na płd. od Markowic Raciborskich. Najwięcej rzadkich gatunków występuje nad ciekami wodnymi w lasach grądowych	ciemniżyca zielona <i>Veratrum lobelianum</i> czosnek niedźwiedzi <i>Allium ursinum</i> gwiazdnica wielkokwiatowa <i>Stellaria holostea</i> jaskier kaszubski <i>Ranunculus cassubicus</i> kalina koralowca <i>Viburnum opulus</i> kokorycz pełna <i>Corydalis solida</i> kopytnik pospolity <i>Asarum europaeum</i> lilia złotogłów <i>Lilium martagon</i> perłówka zwisła <i>Melica nutans</i> pierwiosnka wyniosła <i>Primula elatior</i> skrzyp olbrzymi <i>Equisetum telmateia</i> szczypit trwały <i>Mercurialis perennis</i>	S	-	LR	O
			-	-	VU	O
			-	-	-	-
			-	-	VU	-
			C	-	-	-
			-	-	LR	-
			C	-	-	-
			S	-	VU	-
			-	-	-	-
			C	-	LR	-
			S	-	LR	P
			-	-	-	-

1	2	3	4	5	6	7
	liściastego przy tunelu kolejowym w Rydułtowach oraz tereny położone ok. 0,5 km na płn. od tego miejsca	bluszcz pospolity jaskier kosmaty <i>Ranunculus lanuginosus</i> kokorycz pełna kopytnik pospolity pierzwinoska wyniosła przyłazczka pospolita skrzyp olbrzymi wilczomleczeń słodki złocień żółty	S - - C C C S - -	- - - - - - - -	- - LR - LR - LR -	- - - - - P - -
8.	Kompleksy lasów liściastych na wsch. od Wodzisławia Śląskiego i Radlina	barwinek pospolity czworolist pospolity kokorycz pełna konwalia majowa kopytnik pospolity pierzwinoska wyniosła pizmaczek wiosenny skrzyp olbrzymi wilczomleczeń słodki złocień żółty	S - - C C C - S - -	- - - - - - - -	- - LR - - LR - LR -	- - - - - - P - -
9.	Fragment lasu położony w okolicach miejscowości Nowa Wieś przy drodze Bargłowska-Trachy	bluszcz pospolity ciemniężca zielona czworolist pospolity konwalia majowa kopytnik pospolity	S S - C C	- - - - -	- LR - - -	- O - - -

1	2	3	4	5	6	7
	w oddz. leśnych nr 67 i 68 wzdłuż strumienia występuje licznie żywiec gruczołowaty	żywiec cebulkowy <i>Dentaria bulbifera</i> żywiec dziewięciolistny <i>Dentaria enneaphyllos</i> żywiec gruczołowaty	-	-	-	R R -
12.	Trzy stanowiska długosza królewskiego <i>Osmunda regalis</i> w okolicach Szczekjowic i Przegędzy					
12a.	Pierwsze stanowisko (kilkanaście kęp) w borze sosnowym, ok. 1 km na płd. od Przegędzy	długosz królewski (inf. ustna Krot. 2001)	S	V	EN	-
12b.	Drugie stanowisko (kilka kęp) zlokalizowane jest w niewielkim fragmencie boru bagiennego (<i>Vaccinio uliginosi-</i> <i>Pinetum</i>) ok. 1 km na zach. od Szczekjowic w oddz. 246	bagno zwyczajne <i>Ledum palustre</i> borówka bagienna <i>Vaccinium uliginosum</i> (Cab. 1990) długosz królewski <i>Osmunda regalis</i> wehianka pochwowata <i>Eriophorum vaginatum</i> (Cab. 1990) żurawina błotna <i>Oxycoccus palustris</i>	C - S - -	- - V - -	LR LR EN VU VU	- - - - -
12c.	Trzecie stanowisko (kilkanaście kęp)	długosz królewski (Krot. 1996)	S	V	EN	-

1	2	3	4	5	6	7
	Domanski 1993). Obiekt ten obejmuje duży staw Śmieszek oraz kilka mniejszych stawów źródleńskich położonych na płn. od niego z występującymi na ich obrzeżach fragmentami boru bagiennego	grąziel żółty grzybienie białe jeziorówka pojedyncza kruszyk szerokolistny nadwodnik trójpręcikowy (Doi.in 1997) pływacz drobny podrzeń zebrowiec rogatek sztywny rzęsa trójrowkowa <i>Lemna trisulca</i> tatarak zwyczajny <i>Acorus calamus</i> turzyca nibyciborowata wąkrota zwyczajna żabieciak pływający <i>Hydrocharis morsus-ranae</i> żurawina błotna	S S - S - S - - - - - - -	- - - E - - - - - - - - -	- - - - LR VU - - - LR LR LR VU	- - - - - - - - - - - - -
18.	Stawy i wrzosowisko w Kuźni Nieborowskiej. Dwa duże stawy zlokalizowane są na pld. a wrzosowisko na pld. zach. od Kuźni Nieborowskiej. Najciekawszy jest mniejszy z tych dwóch stawów (z wyspą), w którym masowo	grzybienie białe jeziora mniejsza jeziora morską <i>Najas marina</i> jeziorówka najmniejsza <i>Sparganium minimum</i> kotewka orzech wodny rdestnica grzebieńniasta <i>Potamogeton pectinatus</i> rdestnica kędzierzawa <i>Potamogeton crispus</i> rdestnica polyskująca <i>Potamogeton lucens</i> rogatek sztywny rzęsa trójrowkowa sit ostrokwiatowy	S - - - S - - - - - - -	- V - - V - - - - - - - R	- EN EN - EN - - - - - - VU	- - - - - - - - - - - -

1	2	3	4	5	6	7
	antropopresji spotykamy tu bardzo rzadkie na tym obszarze gatunki roślin	modrzewnica zwyczajna nasięźrzał pospolity <i>Ophioglossum vulgatum</i> (Krot. 2001) rosiczka okrągłolistna skrzyp pstry <i>Equisetum variegatum</i> wąkrota zwyczajna wężymord niski żurawina błotna	- - S - - - -	- - R - - - -	VU LR LR LR LR LR VU	- - - R - -
21.	Zalew Gźel pld.-zach. część Zalewu Rybnickiego) oraz sąsiadujące z nim stawy	czermień błotna grąźel żółty jezierza morska wąkrota zwyczajna zabiściek pływający	- S - - -	- - - - -	LR - EN LR LR	- - - - -
22.	Park w Baranowicach koło Zor. Obejmuje fragmenty żyznego lasu liściastego ze starymi dębami – pomnikami przyrody	jaskier kosmaty kalina koralowa	- C	- -	- -	- -
23.	Park Zdrojowy w Jastrzębiu (S e n d e k, K u ś k a 1989). Jego część posiada charakter naturalny	barwinek pospolity bluszcz pospolity konwalia majowa Na terenie parku występują również rzadkie gatunki drzew obcego pochodzenia:	S S C	- - -	- - -	- - -

24.	Park niedaleko kościoła w Kokoszycach. Obiekt ten obejmuje fragment lasu, w którym w kilku miejscach w podszycie masowo występuje bluszcz pospolity	<p>kasztan jadalny <i>Castanea sativa</i> miłorząb dwuklapowy <i>Ginkgo biloba</i> żółtnica pomarańczowa <i>Maclura pomifera</i></p> <p>bluszcz pospolity konwalia majowa kopytnik pospolity skrzyp olbrzymi wilczomleczeń słodki żankiel zwyczajny żywkost bulwiasty</p>	- - -	- - -	- - -
		S C C S - - -	- - - - - - -	- - - LR - - -	- - - P - - -

Płaskowyżu Rybnickiego. Przy gatunkach nie odnalezionych przez autora, podanych na podstawie literatury, umieszczono skrót nazwiska autora lub autorów i rok opublikowania stanowiska.

Wnioski

Z analizy rozmieszczenia cennych obiektów przyrodniczych na Płaskowyżu Rybnickim wynika, że większość z nich położona jest wzdłuż dolin rzek, w sąsiedztwie kompleksów leśnych oraz zbiorników wodnych. Za najcenniejsze z wyżej wymienionych obszarów, zasługujące według autora na objęcie ochroną rezerwatową, w których występuje zarówno bogata flora jak i zbiorowiska roślinne o charakterze naturalnym, uznano: las komunalny „Obora” (1), las „Widok” (2), kompleks leśny na północ od Bełsznicy (3) oraz projektowany rezerwat przyrody „Głębokie Doły” (11) (ryc. 1). Najwięcej gatunków zasługujących na uwagę (rzadkich i chronionych), stwierdzono na obszarach nr 3, 15 i 16 (tab. 1), co wiąże się z ich dużym zróżnicowaniem siedliskowym. Pomimo, iż większość z opisanych terenów o dużych walorach florystycznych położona jest w obrębie Parku Krajobrazowego „Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich”, są one narażone na silną antropopresję i aby nie dopuścić do ich degradacji, konieczne jest prowadzenie tam racjonalnej gospodarki leśnej i stawowej oraz stałego monitoringu zagrożonych i rzadkich gatunków roślin.

SUMMARY

Areas of special floristical values in the Rybnik Plateau

In this paper a characteristic of 24 valuable floristic areas in the Rybnik Plateau (Silesian Upland) was given.

The Rybnik Plateau covers south-western part of the Silesian Upland (the area of about 960 km²) and takes up main part of the Rybnik Coal District (ROW). An intensive man activity caused here significant transformation of natural environment.

Investigations concerning the flora of the Rybnik Plateau were conducted by German botanists since the end of XIXth century (Fiek 1881, Schube 1903). After the Second World War the investigations were continued by Polish botanists converging in such scientific centres like: Katowice, Opole and Wrocław. Recently a floristic monograph of the Rybnik Plateau was published (Urbisz 1996).

Based upon the analysis of vascular flora of all valuable botanical areas it was stated that four of them (forests near Racibórz – "Obora" and "Widok", "Głębokie Doły" range and forest near Bełsznica) should be admitted as reserves.

PIŚMIENNICTWO

Bernacki L., Nowak T., Urbisz An., Urbisz Al., Tokarska-Guzik B. 2000. *Rośliny chronione, zagrożone i rzadkie województwa śląskiego*. Acta Biologica Silesiana 35(52): 78–107, Uniwersytet Śląski, Katowice.

Cabała S. 1990. *Zróżnicowanie i rozmieszczenie zbiorowisk leśnych na Wyżynie Śląskiej*. Prac. Nauk. UŚ nr 1068. Katowice.

Celiński F., Cabała S., Wika S., Babczyńska-Sendek B. 1982. *Nowe stanowiska rzadkich roślin naczyniowych na Górnym Śląsku i terenach przyległych*. Cz. V. Zesz. Przyr. OTPN 21: 3–11.

Celiński F., Czylok A., 1995. *Różnorodność biologiczna i przyrodniczo-krajobrazowa „Uroczyńska Głębokie Doły” koło Rybnika*. Scripta Rudensia 5. PK CKKRW. Rudy Wielkie.

Czudek A. 1929. *Osobliwości i zabytki przyrody województwa śląskiego*. Państwowa Rada Ochrony Przyrody 19: 1–79. Kraków.

Domański R., Stebel An., Stebel A. 1997. *Materiały do flory chronionych i zagrożonych roślin naczyniowych południowej części województwa katowickiego*. Cz. II. Gatunki zagrożone i rzadkie. Archiwum Ochrony Środowiska 23(1–2): 223–233.

Fiek E. 1881. *Flora von Schlesien preussischen und osterreichischen Antheils*. J. U. Kerns Verl. Breslau.

Kondracki J. 1988. *Geografia fizyczna Polski*. PWN Warszawa.

Kozłowska A. 1936. *Szata roślinna województwa śląskiego*. Inst. Śl. Katowice.

Krotoski T. 1996. *Długosz królewski Osmunda regalis na Płaskowyzu Rybnickim*. Chrońmy Przyr. Ojcz. 1: 67–69.

Krotoski T. 2001. *Nowe stanowiska roślin chronionych i rzadkich stwierdzone na Płaskowyzu Rybnickim i terenach przyległych w latach 1996–2000*. Scripta Rudensia 11: 59–64. Park Krajobrazowy „Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich”. Rudy Wielkie.

Kuśka A. 1994. Wartości przyrodnicze uroczyska „Buk” w Rudach. Kształt. środ. geogr. i ochr. przyr. na terenach uprz. i zurban. 14: 49–54. WBiOŚ WNoZ UŚ Katowice–Sosnowiec.

Rostański K. 1994. Chronione i rzadkie wartości botaniczne na terenie Parku Krajobrazowego „Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich”. Część 1 i 2. Scripta Rudensia 1: 77–104. PK CKKRW. Rudy Wielkie.

Schube T. 1903. *Die Verbreitung der Gefasspflanzen in Schlesien preussischen und ostereichischen Anteils*. Breslau.

Sendek A., Kuśka A. 1989. *Walory przyrodnicze i rekreacyjne Parku Zdrojowego w Jastrzębiu Zdroju*. Katedra Nauk Biolog. AWF. Katowice.

Sojka A. 2001. *Notatki florystyczne z okolic Rybnika-Gotartowic*. Scripta Rudensia 11: 67–68. Park Krajobrazowy „Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich”. Rudy Wielkie.

Stebel A., Domański R. 1993. *W sprawie ochrony roślinności wodnej i torfowiskowej w okolicach miasta Żory w Rybnickim Okręgu Węglowym (Wyżyna Śląska)*. Kształt. środ. geogr. i ochr. przyr. na terenach uprz. i zurban. 11: 41–45. WBiOŚ, WNoZ UŚ, Katowice–Sosnowiec.

Stebel A., Domański R., Stebel An. 1997. *Materiały do flory chronionych i zagrożonych roślin naczyniowych południowej części województwa katowickiego*. Cz. I. Gatunki podlegające ochronie prawnej i proponowane do ochrony w województwie katowickim. Archiwum Ochrony Środowiska 23(1-2): 213–222.

Urbisz An. 1996. *Flora naczyniowa Płaskowyżu Rybnickiego na tle antropogenicznych przemian tego obszaru*. Scripta Rudensia 6. Park Krajobrazowy „Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich”. Rudy Wielkie.

Zajac M. 1996. *Mountain vascular plants in the Polish Lowlands*. Polish Bot. Stud. 11: 1–92. Polish Academy of Sciences. W. Szafer Institute of Botany. Kraków.

Zarzycki K., Wojewoda W., Heinrich Z. (red.). 1992. *Lista roślin zagrożonych w Polsce*. Wyd. 2. Inst. Bot. im. W. Szafera, PAN, Kraków.